

УДК: 141.7:001.123:005.332.8

М.О. МЕРЕЛІШВІЛІ

РІВНІ ПРОЯВУ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОНСТРУКТИВНОГО І ДЕСТРУКТИВНОГО У СУСПІЛЬНОМУ БУТТІ**Мерелішвілі Марія Олексіївна** – докторант Інституту вищої освіти НАПН України (Київ), доцент, кандидат філософських наук

Досліджується сутність взаємозв'язку конструктивного і деструктивного у суспільному бутті. Розглядаються особливості прояву взаємозв'язку конструктивного і деструктивного на різних рівнях суспільних відносин.

Ключові слова: прояви, взаємозв'язок, конструктивне, деструктивне, діяльність, непередбачені наслідки дій.

Исследуется сущность взаимосвязи конструктивного и деструктивного в общественном бытии. Рассматриваются особенности проявления взаимосвязи конструктивного и деструктивного на разных уровнях общественных отношений.

Ключевые слова: проявления, взаимосвязь, конструктивное, деструктивное, деятельность, непредусмотренные последствия действий.

The essence of the correlation between constructive and destructive in the social being was researched in the article. The peculiarities of manifestation of the correlation between constructive and destructive in different levels of social relations were considered.

Key words: manifestations, correlation, constructive, destructive, activities, unanticipated consequences of action.

© М.О. Мерелішвілі, 2012

Постановка проблеми. Взаємозв'язок конструктивного і деструктивного проявляється в різних формах на всіх рівнях існування соціального: від індивідуального до глобального. Постійне співіснування і взаємоперехід конструктивного у деструктивне і, навпаки, деструктивного у конструктивне має місце на різних етапах розвитку людства, у різноманітних культурах. Така суперечливість суспільного буття знайшла своє відображення у поняттях, поширених у суспільно-гуманітарних науках, що поєднують обидва протилежні та необхідні аспекти функціонування соціуму: того, що будує (створює) і того, що руйнує. Так, в економіці та психології, звісно, з різним смисловим навантаженням, використовують словосполучення «руйнівна творчість» або «творче руйнування»; у психології, соціології, конфліктології – «продуктивний (конструктивний) конфлікт»; у менеджменті, психології, філософії – «конструктивна критика»; у соціосинергетиці – поняття «хаос», що розглядають одночасно як руйнівну, так і творчу силу. Збільшення і розширення сфери прояву протиріч суспільного розвитку, що пов'язано з ускладненням і глобалізацією сучасного світу, вимагає переосмислення цієї проблеми з опорою на здобутки сучасних суспільствознавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатогранність проявів взаємозв'язку конструктивного і деструктивного була проаналізована науковцями у різних аспектах, хоча вони могли і не використовувати терміни «конструктивне» і «деструктивне». Зазвичай висвітлення проблеми відбувалося у контексті дослідження сутності людської природи, діяльності, прогресу, історичної закономірності. Втім, у наш час взаємозв'язок конструктивного і деструктивного найбільше розглядається у контексті гострих протиріч сучасності, а

саме: наслідків втілення в суспільне життя результатів наукової творчості, а також різноманітних суперечливих економічних, політичних, культурних аспектів глобалізації. Такими проблемами розвитку соціуму займаються: З.Бауман, У.Бек, Е.Гідденс, В.Глазко, Г.Йонас, Н.Луман, Н.Моїсєєв, Р.Нісбетт, В.Поттер, П.Тищенко, А.Тоффлер, Ф.Фукуяма, Ю.Хабермас, В.Чешко, П.Штомпка тощо. Водночас існує різноманіття точок зору спонукає до створення певної загальної моделі взаємозв'язку конструктивного і деструктивного у суспільному бутті. Соціально-філософський аналіз сприятиме, на наш погляд, формуванню такого цілісного образу.

Мета дослідження. Розкриття сутності взаємозв'язку конструктивного і деструктивного та його проявів на різних рівнях суспільного буття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відзначимо, що «взаємозв'язок» розуміється традиційно, а саме як «... категорія, що виражає той факт, що всі предмети і явища знаходяться в незліченних зв'язках між собою, в процесі зміни матеріального світу. Взаємозв'язок існує як скороминущий результат і момент цього процесу. ... всі можливі зміни, що здійснюються в будь-якому окремому предметі або явищі, викликаються змінами в інших предметах і явищах і, в свою чергу, викликають ці останні. Кожне окреме явище, таким чином пов'язане з іншими безліччю переходів, стосунків, дій, що мають взаємний характер» [10, с.251-252].

Для розкриття нашої теми важливо також, що інші категорії діалектики «... (причина, дія, необхідність, випадковість, закон, протиріччя і так далі) суть конкретні види і способи взаємозв'язку. Через ці категорії і розкривається її конкретний зміст» [10, с.252]. Звідси, зокрема, випливає,

що виникнення взаємозв'язку конструктивного і деструктивного у суспільному бутті може бути необхідним і випадковим. Спираючись на загальновідомі визначення необхідності і випадковості, зазначимо наступне. Існування взаємозв'язку конструктивного і деструктивного можна назвати необхідним у тому випадку, коли, наприклад, поряд з конструктивними наслідками діяльності з'являються і деструктивні, що логічно впливають з самого процесу діяльності. Випадковим зазначений взаємозв'язок буде у тому випадку, якщо, наприклад, у процесі здійснення конструктивної діяльності виникнуть нові обставини, яких могло і не бути, і які вплинуть на майбутній результат настільки радикально, що змінять його на протилежний. Здавалося б, що виникнення випадкового взаємозв'язку є більш проблемним з погляду адаптації окремих осіб, соціальних груп або всього суспільства до подій, що не очікуються, наслідків, що є протилежними меті діяльності, нових обставин, що вимагають переосмислення попереднього способу життя. Втім, необхідний взаємозв'язок конструктивного і деструктивного у суспільному бутті може бути не менш вражаючим, оскільки деструктивні наслідки суб'єкта конкретної діяльності могли просто не передбачити, хоча за законами розвитку вони повинні були виникнути обов'язково. Взаємозв'язок конструктивного і деструктивного є характеристикою певних соціальних процесів. Під процесом розуміють «... ланцюг чергових, послідовних змін, що мають причинно-наслідковий зв'язок» [11, с.511]. У загальному виді сутність взаємозв'язку конструктивного і деструктивного полягає в тому, що творча (за своєю природою конструктивна) діяльність за певних умов може перетворюватись у деструктивну, несучи загрозу як життю, здоров'ю фізичному і психічному окремої особистості, так і цілісності функціонування суспільства в цілому чи окремої його сфери; і навпаки, те, що на певному етапі розвитку суспільства сприймається сучасниками як деструкція, через деякий час може дати позитивний (конструктивний) результат.

У цьому зв'язку слід згадати дослідження про непередбачені наслідки дій, що має безпосереднє відношення до теми нашої статті. «Непередбачені наслідки дій – типова для соціального життя ситуація, в якій виявляються явища, що відрізняються від тих, які мали намір отримати люди, що діяли в тому або іншому напрямку, а також такі явища, які не можна вважати безпосереднім продуктом дій конкретних людей, бо вони виявляються «випадковим» результатом анонімних масових дій, коли кожен учасник керувався власними, приватними цілями, взагалі незважаючи на такого роду наслідки колективних дій» [11, с.38]. Тобто непередбачені наслідки дій – це не тільки конструктивні наслідки деструктивної діяльності або навпаки. Вони також можуть бути конструктивними при конструктивній діяльності і деструктивними при деструктивній діяльності. Р. Мертон зазначав, що «... непередбачені наслідки не слід ототожнювати з наслідками за визначенням небажаними (з точки зору суб'єкта

дії). Бо, незважаючи на ненавмисність, наслідки в той момент, коли вони трапляються, не завжди оцінюються негативно. Коротше кажучи, наслідки, яких не бажали, не завжди небажані. В той же час навмисні і очікувані результати навмисної дії за своєю природою завжди в деякій мірі бажані для суб'єкта дії, навіть якщо зовнішній спостерігач оцінює їх негативно. Це вірно навіть в граничному випадку, коли навмисний результат є «меншим злом», а також у випадках самогубства, аскетичного упокорення або самокатування, які в певних ситуаціях можуть здаватися бажаними в порівнянні з іншими можливими варіантами» [6, с.6-7].

Виділяються такі причини непередбачених наслідків: «... (а) пласти неусвідомленого і підсвідомого розуму в основі свідомих намірів, включаючи різні способи знання, що припускається, і людської соціальної компетентності; (б) довгі ланцюги взаємозалежності між сучасними суспільствами і середині них, які ніхто не в змозі розгледіти, тим більше передбачити у всій повноті; (в) дія ідеологічних спотворень, культурної гегемонії і так далі, що приховують точне уявлення про соціальні стосунки від деяких або всіх соціальних учасників» [8]. Наслідки діяльності соціальних суб'єктів можуть бути або негайними або відтермінованими у часі та віддаленими у просторі. Тому найчастіше лише постфактум можна з різних соціальних процесів виокремити такий, що буде мати характер взаємозв'язку конструктивного і деструктивного. Якщо в процесі конкретної діяльності відразу починають проявлятися ефекти, що за своєю суттю є протилежними меті цієї діяльності (наприклад, при реалізації різних соціальних реформ), у суб'єкта є можливість своєчасно скоректувати план дій. У цьому випадку можна досягти очікуваного результату, що буде відповідати обраній меті, а взаємозв'язок конструктивного і деструктивного, який вже починав проявлятися, так і не реалізується. У ситуації, коли наслідки від певної діяльності розкриваються поступово, розтягуються у часі, втрачається можливість встановлення точного взаємозв'язку між певними діями, збільшується ймовірність помилки і втручання у сам процес позбавляється сенсу. Виникає необхідність виправити те, що вже сталося (якщо це можливо) або просто надалі враховувати отриманий досвід, яким би він не був. Найбільш складним для виявлення взаємозв'язку конструктивного і деструктивного у суспільному бутті є ситуація, про яку вже йшлося, а саме про виникнення явищ, «... які не можна вважати безпосереднім продуктом дій конкретних людей, бо вони виявляються випадковим результатом анонімних масових дій, коли кожен учасник керувався власними, приватними цілями, взагалі незважаючи на такого роду наслідки колективних дій» [11, с.38]. У такій ситуації складно виявити причину, початок процесу і ще важче на нього ефективно вплинути. Втім сучасне суспільство, як «суспільство ризику» (У. Бек), спонукає до більш ретельного та всебічного прогнозування ймовірних наслідків, наприклад при застосуванні у широкому вжитку тих чи інших науково-технічних

новацій. Обговорення зазвичай відбувається серед експертів, але можливе і серед потенційних споживачів майбутнього продукту чи послуги за допомогою залучення ЗМІ або так званого бета-тестування (beta testing). Пропонуючи моделювання можливих загроз, У.Бек відзначає, що «... минуле втрачає здатність визначати сьогодення. На його місце виступає майбутнє як щось неіснуюче, як конструкт, фікція як «причина» сучасних переживань і вчинків. Або ми будемо активні сьогодні, аби передбачливо усунути або пом'якшити проблеми і кризи завтрашнього і післязавтрашнього дня, або потім у нас цієї можливості не буде» [1, с.39]. Звіди впливає, що віртуальне моделювання взаємозв'язку конструктивного і деструктивного у перспективі може сприяти усуненню потенційно негативних наслідків від запровадження новації. А відтак, або істотно вплине і відповідно змінить характер ймовірного взаємозв'язку, або взагалі такий взаємозв'язок не буде реалізований у дійсності.

Прояви взаємозв'язку конструктивного і деструктивного у суспільному бутті можуть відбуватися на різних рівнях:

- У відношенні «індивід – індивід». Нерідко намагання зробити щось для іншої людини саме з добрих намірів обертаються на протилежний результат, що знайшло відображення у відомій приказці «добрими намірами вистелена дорога до пекла». Причини зворотного ефекту такі ж різноманітні, як і саме життя. Проте, найчастіше ігноруються бажання тієї особи, заради якої щось робиться, оскільки зазвичай суб'єкт дії щиро вважає, що йому краще відомо, що є правильним для іншого, а що – ні. Типово для суб'єкта дії оцінювати певну ситуацію, виходячи виключно з власної точки зору, оскільки він не здатний (або не бажає) поглянути на неї об'єктивно, з позиції того, як буде краще для всіх. Найбільш поширеним прикладом такого відношення є родинні стосунки (між чоловіком та жінкою, батьками і дітьми і т.ін.), а також стосунки, що відбуваються у колі близьких друзів.

- У відношенні «індивід – група». Загальновідомо, що сучасна людина у своєму житті може належати одночасно до значної кількості груп від малих до великих. Тому в більшій чи меншій мірі наслідки її діяльності, напрям її думок можуть впливати на інших членів групи (хоча, звісно, вплив соціальних груп на індивіда, наприклад у процесі соціалізації, є більш суттєвим). Чим більшим є авторитет (популярність) особи, тим більший вплив вона здійснює на інших. Р. Мертон, дослідивши непередбачувані наслідки соціальної дії, зазначив, що «... наслідки можна розділити на (а) наслідки для суб'єкта(ів) дії, (б) наслідки, які опосередковано вплинуть на інших через (1) соціальну структуру, (2) культуру і (3) цивілізацію» [6, с.7]. Останнім часом все більш поширеним стає вплив спільноти на індивіда та індивіда на спільноту, що здійснюється через соціальні мережі. Такий вплив, долаючи кордони, може виходити далеко за межі конкретної країни. Відомо, що події «арабської весни» у деяких країнах були організовані за допомогою соціальних мереж.

- У відношенні «індивід – суспільство». Хоча

дослідники розглядають суспільство як велику групу, втім, взаємозв'язок конструктивного і деструктивного тут проявляється дещо інакше, ніж у малих та середніх групах, тому розглянемо його окремо. Перехідні (біфуркаційні) періоди розвитку суспільства характеризуються руйнуванням загальноприйнятої системи моральних норм у суспільстві та зміною моральних принципів у індивідів, різкою зміною соціальної структури, зростанням проявів маргінальності. Саме у цей час в окремих індивідів з'являється більше можливостей для самореалізації і відповідно стрімкого сходження по соціальній ієрархії внаслідок зникнення певних елементів системи, що ускладнювали це сходження. Зрозуміло, можливістю, що з'явилася, можуть скористатися особи з низьким рівнем моральної самосвідомості. На запитання, наскільки така вертикальна мобільність є конструктивною для самого суспільства, – не може бути однозначної відповіді. На прояв взаємозв'язку конструктивного і деструктивного на рівні «індивід – суспільство» можна поглянути з іншого боку: як на проблему взаємодії видатної творчої особистості з суспільством. Цікавим в цьому плані є дослідження А. Тойнбі, який вважав, що прагнення творчої особистості перетворити інших має необхідний характер. «Якщо творчий геній не може виробити в своєму оточенні мутації, якої він досяг усередині самого себе, його творчий порив стає роковим для нього. Він повинен вийти зі свого поля дії; але, втративши силу дії, він втрачить і волю до життя, навіть якщо суспільство не засудить його до смерті, як вибракуються ненормальні члени вулика, стада, косяка і тому подібне. Це плата, яку повинен платити геній за передчасну спробу видозмінити соціальне оточення. З іншого боку, якщо генієві вдається здолати інертність або відкрити ворожість соціального оточення і він успішно впливає на суспільство, встановлюючи новий порядок, що сповна гармоніює з його перетвореним внутрішнім світом, це не означає, що життя відразу стає прийнятним для його побратимів. Кожному доводиться проходити хворобливий процес пристосування до нових соціальних умов і зміненого соціального оточення, нав'язаного їм волею переможного генія» [9, с.265]. Відтак, продовжує А. Тойнбі, поява Надлюдини неминуче викликає соціальний конфлікт, оскільки «... соціальна рівновага, що порушується самим фактом появи творчого генія, відновлюється або його перемогою над суспільством, або його соціальною поразкою» [9, с.266].

- У відношенні «група – група». Як відомо, конфлікти, що існують між групами або всередині груп, мають не лише негативні, але й позитивні наслідки. М. Дойч запропонував визначення протилежних типів конфлікту. «Так, конфлікт є деструктивним, якщо його учасники незадоволені його наслідком і відчують себе обділеними його результатами. Аналогічно конфлікт є конструктивним, якщо його учасники задоволені його наслідком і вважають, що в результаті нього вони отримали користь. Потрібно також відзначити, що в більшості випадків конфлікт, результати якого задовольняють всіх учасників, буде більш кон-

структивним, ніж коли задоволені лише деякі з учасників» [3, с.89]. Стверджуючи, що конфлікт має потенційну персональну та суспільну цінність, М. Дойч, спираючись на дослідження Г. Зімеля і Л. Козера, наводить вичерпний список позитивних функцій конфлікту. Серед них такі: конфлікт запобігає стагнації, стимулює інтерес і цікавість, служить основою соціальних і персональних змін; конфлікт чітко розділяє різні групи і цим сприяє встановленню групової і персональної ідентифікації; зовнішній конфлікт призводить до внутрішнього об'єднання; соціальний конфлікт виступає в ролі механізму для установки норм, що відповідають новим умовам; внутрішній конфлікт може також служити засобом з'ясування відносної сили протилежних інтересів, дозволяючи створити механізм для збереження або зміни внутрішнього балансу сил [3].

• У відношенні «група – суспільство». Запровадження реформ – це один з найяскравіших прикладів, коли конструктивні наміри породжують деструктивний результат. Складність реформування не тільки в тому, що результат діяльності може бути протилежним меті цієї діяльності. Реалізація реформ від початку супроводжується деструктивними аспектами, оскільки відбувається руйнація чи певних традицій, чи звичних способів діяльності. В цьому плані деструктивні дії є необхідними складовими конструктивного результату. У цьому сенсі П. Штомпка доводить виникнення негативних наслідків соціальних змін, в незалежності від їх змісту. «Особливо вражаючою є ситуація, коли прогресивні за своєю суттю зміни, що мають позитивні результати, виявляють свою негативну сторону, що виникає саме внаслідок того, що вони є змінами, що вони порушують сталий, стабільний порядок, переривають безперервність, порушують рівновагу, ставлять під сумнів або позбавляють сенсу колишні навички і звички...» [11, с.474].

• У відношенні «суспільство – суспільство». Завоювання однієї країни іншою досить часто демонструє зворотній ефект для переможців. Ще за часів давньокитайської філософії було відомо, що «перемогу слід відзначати похоронною процесією» [4, с.124], оскільки «прославляти себе перемогою – це означає радіти вбивству людей» [4, с.124]. Серед нещодавніх прикладів можна згадати сумнівну з погляду наслідків перемогу США в Іраку.

• У відношенні «природа – суспільство». Певні стихійні лиха (землетруси, повені, виверження вулкану тощо), з одного боку, спричинюють загибель населення, втрату майна, руйнують інфраструктуру, як наслідок, можуть привести до соціальної дезорганізації у конкретному постраждалому від розгулу стихій в районі. З іншого боку, такі деструктивні події, що відбуваються незалежно від волі людини, спонукають до винаходів та запровадження нових технологій (наприклад, сейсмостійких будинків, мостів тощо), до вдосконалення заходів надання допомоги постраждалим. Такий тип взаємозв'язку конструктивного і деструктивного відповідає запропонованій А.Тойнбі моделі «Виклику-і-Відповіді», коли вдала відповідь на виклик спричиняє подальший розвиток

суспільства. «Суспільство в своєму життєвому процесі стикається з рядом проблем, і кожна з них є виклик. Іншими словами, можна сказати, що функція «зовнішнього фактора» полягає в тому, аби перетворити «внутрішній творчий імпульс» на постійний стимул, що сприяє реалізації потенційно можливих творчих варіацій» [9, с.114].

Звісно, реальне суспільне буття значно багатше на події, процеси, взаємозв'язки і залежності між ними, ніж запропонована схема прояву взаємозв'язку конструктивного і деструктивного. Проте, таке загальне уявлення дає нам можливість дослідити певні особливості цього взаємозв'язку.

Людська діяльність є основою виникнення взаємозв'язку конструктивного і деструктивного у суспільному бутті. Вона сама по собі може бути конструктивною чи деструктивною. У діяльності конкретних осіб або соціальних груп найчастіше спостерігається взаємозв'язок у вигляді: «конструктивна мета – деструктивні наслідки». Складність, а в окремих випадках неможливість врахування всіх ймовірних наслідків у деяких видах діяльності (наприклад при застосуванні новацій) – найпростіше пояснення існування такого взаємозв'язку. Також можливий взаємозв'язок у вигляді «деструктивні дії – конструктивні наслідки». Наприклад, прояви громадянської непокори, що можуть супроводжуватися актами вандалізму і навіть людськими жертвами, наочно демонструють правлячій еліті ступінь незадоволення населення економічною чи політичною ситуацією і врешті можуть підштовхнути до реформування конкретної сфери чи системного реформування країни. Одним з найбільш поширених є взаємозв'язок у вигляді «конструктивна мета – (деструктивні засоби) – неоднозначні наслідки». У цьому випадку бажана мета може бути досягнута, проте втрати (жертви) при її досягненні знецінюють всі позитивні наслідки. Як приклад можна згадати індустріалізацію у Радянському Союзі або запровадження ліберальних реформ на пострадянському просторі методом шокової терапії.

Важливою особливістю, що сприяє виникненню та визначає характер взаємозв'язку конструктивного і деструктивного є сприйняття діяльності (або події) та її оцінка, як конструктивної або деструктивної певним індивідом, соціальною групою чи більшістю членів суспільства. Наприклад, ініціатива представників влади, що замислювалась як позитивна зміна, сприймається населенням вороже. Таке спотворене сприйняття може викликати негативну реакцію і в дійсності спричинити виникнення взаємозв'язку конструктивного і деструктивного, якого могло і не бути при адекватній оцінці ситуації. У цьому сенсі Р. Мертон говорив про пророцтва, що самоздійснюються. Він посилався на У. Томаса, який сформулював теорему: «Якщо люди визначають ситуації як реальні, то вони реальні у своїх наслідках» [Цит. за 7, с.605]. Р.Мертон розкрив та обґрунтував це положення, прийшовши до наступного висновку: «Озвучені публічно передбачення про майбутній розвиток суспільства постійно не підтверджуються саме тому, що передбачення стає новим елементом

ситуації і тим самим змінює первинний хід розвитку» [6 с.15-16].

П. Штомпка, поглиблюючи цю думку, додає: «... розробка прогностичних моделей майбутнього стану суспільства може викликати масову реакцію, що призводить до виконання помилкових прогнозів (коли люди приймають їх серйозно і засновують на цьому свої рішення) або до невиконання обґрунтованих, правильних прогнозів (коли люди в страху перед здійсненням, що передбачається, своєчасно приймають заходи і дії захисного характеру)» [11, с.38]. Як бачимо, поштовхом для розгортання взаємозв'язку конструктивного і деструктивного може бути: діяльність конкретної особи чи певної соціальної групи; неадекватне сприйняття і оцінка певних намірів; природні стихійні лиха.

Визначальною рисою взаємозв'язку конструктивного і деструктивного у суспільному бутті є його відносність. Вона певною мірою пов'язана з особливостями людського сприйняття конкретних подій, намірів, а також з еволюцією наукової та моральної свідомості. Відносність означає: те, що сьогодні сприймається суспільством як конструктивне чи деструктивне, з погляду майбутніх поколінь може мати протилежну оцінку. Навіть у межах одного періоду розвитку конкретного суспільства існують протилежні погляди і відповідні реакції на певні події у різних індивідів, що зумовлено особливостями віку, освіти, віросповідання, соціального статусу. Якщо ж йдеться про визначні події у макромасштабі, то тут ще додаються особливості ментальності, приналежності країни до групи розвинутих або відсталіх країн світу і т.ін.

Взаємозв'язок конструктивного і деструктивного можна також розглядати як прояв певної закономірності у розвитку суспільства. Це підтверджує одна з найстаріших моделей людської історії – циклічна, що не втрачає актуальності і в наш час. Ще Н.Макіавеллі відзначив, що всі держави від стану порядку переходять до безладу, а потім до нового порядку. «Оскільки вже від самої природи речам цього світу не дано зупинитися, вони, досягнувши деякої досконалості і будучи вже нездатні до подальшого підйому, неминуче повинні

приходити в занепад, і навпаки, знаходячись у стані повного занепаду, до краю підірвані безладами, вони не в змозі занепасти ще нижче і повинні піти на підйом. Так-от завжди все від добра знижується до зла і від зла піднімається до блага. Бо добродетель породжує мир, мир породжує бездіяльність, бездіяльність – безлад, а безлад – загибель і – відповідно – новий порядок породжується безладом, порядок народжує доблесть, а від неї виникають слава і добробут» [5, с.181]. При такому погляді неминуче виникає питання: у якій точці циклу знаходяться сучасні суспільства, які вважаються розвинутими? Деякі дослідники пояснюють гострі протиріччя сучасності завершенням існування певної історичної системи. Як зазначає І.Валлерстайн: «... не виключено, що ми переживаємо кінець модерна, що сучасний світ знаходиться в завершальній фазі кризи і незабаром соціальна реальність стане схожою, найімовірніше, на реальність у XIV ст. Найбільші песимісти передрікають, що інфраструктуру світової економіки, в яку п'ять століть вкладалися праця і капітал, чекає доля римських акведуків» [2, с.9].

Висновки. Взаємозв'язок конструктивного і деструктивного має закономірний характер. Він проявляється на рівнях: «індивід – індивід», «індивід – група», «індивід – суспільство», «група – група», «група – суспільство», «суспільство – суспільство», «природа – суспільство». Поштовхом для розгортання взаємозв'язку конструктивного і деструктивного можуть бути: діяльність конкретної особи чи певної соціальної групи; неадекватне сприйняття і оцінка певних намірів; природні стихійні лиха. У діяльності конкретних осіб або соціальних груп найчастіше спостерігається взаємозв'язок у вигляді: «конструктивна мета – деструктивні наслідки»; «деструктивні дії – конструктивні наслідки»; «конструктивна мета – (деструктивні засоби) – неоднозначні наслідки». Визначальною рисою взаємозв'язку конструктивного і деструктивного у суспільному бутті є його відносність.

Перспективним у подальшому є дослідження гуманістичного аспекту взаємозв'язку конструктивного і деструктивного у суспільному бутті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / Ульрих Бек ; [пер. с нем. В. Седельника и Н. Федоровой; послесл. А. Филиппова]. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
2. Валлерстайн И. Социальное изменение вечно? Ничто никогда не изменяется? / Иммануэль Валлерстайн ; пер. с англ. В.В.Платковского // Социологические исследования. – 1997. – №1. – С. 8–21.
3. Дойч М. Разрешение конфликта (конструктивные и деструктивные процессы) / М. Дойч [Электронный ресурс] // Хрестоматия по конфликтологии. / Сост. А.Б. Зинчина. – Харьков: ХНАГХ, 2008. – С. 77–89. – Режим доступа: <http://eprints.kname.edu.ua/6326/>
4. Древнекитайская философия. Собрание текстов в двух томах [сост. Ян Хин-Шуна; вст.ст. В.Г. Бурова, М.Л. Титаренко]. Т.1. – М. : Мысль, 1972. – 363 с.
5. Макьявелли Н. История Флоренции / Никколо Макьявелли ; [пер. Н.Я. Рыковой; общ. ред., послесл. и комм. В.И. Рутенбурга]. – М. : Издательство «Наука», 1987. – 448 с.
6. Мертон Р. Непреднамеренные последствия преднамеренного социального действия / Роберт Мертон ; пер. с англ. В. Кузьминова [Электронный ресурс] // Социологический журнал. – 2009. – № 2. – С. 5–17. – Режим доступа: <http://www.isras.ru/Sociological-magazine.02.2009.html>
7. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Роберт Мертон ; [пер. с англ. Е.Н. Егоровой, З.В. Кагановой, В.Т. Николаева, Е.Р. Черемисиновой]. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. – 873 с.
8. Социологический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enc-dic.com/sociology/Nepredvidennye-Ili-Neprednamerennye-Posledstviya-Socialnyh-Dejstvij-5230.html>
9. Тойнби А.Дж. Постигание истории: Сборник / Арнольд Джозеф Тойнби ; [пер. с англ. Е.Д. Жаркова]. – М. : Айрис-пресс, 2003. – 640 с.
10. Философская энциклопедия. В 5 т. / Под ред. Ф.В. Константинова. – М. : Советская энциклопедия, 1960. – Т.1. – 504 с.
11. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества / Петр Штомпка [пер. с польск. С.М. Червонной]. – М. : Логос, 2005. – 664 с.